

Dr. Ivan Turk

Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta

SKRB ZA SLOVENSKO POSLOVNO IZRAZOSLOVJE KOT ZNAK SLOVENSKE ODLIČNOSTI

Slovenščino občutimo kot najočitnejši in najzanesljivejši simbol narodne samobitnosti Slovencev. Slovenci dolgo nismo imeli svoje lastne samostojne države ter nas je pravzaprav povezovala le kultura in njen najbolj izrazit predstavnik - jezik, čeprav se je tudi ta povsem poenotil šele z razvojem slovenskega šolstva, izdajanjem slovenskih knjig in njihovim širjenjem med ljudmi. Ni moj namen, da bi govoril o slovenščini kot praktično sporazumevalnem jeziku Slovencev, niti ne o slovenščini kot uradnem jeziku, pač pa o slovenščini kot strokovnem jeziku na področju poslovanja in poslovnih ved.

Razvoj posamezne stroke in strokovnih izrazov v njej je vedno mogoče zasledovati skozi prizmo medsebojnega vplivanja teorije in prakse. Medtem ko v začetku teorija izhaja iz dosežkov prakse in posplošuje dognanja prakse, ima kasneje nalogo, da s svojimi samostojnimi dognanji spodbuja in nadalje razvija prakso. To velja tudi na področju poslovnega izrazoslovja. Tako teorija kot praksa sta pa povezani tudi mednarodno, nakar prihaja še do vplivanja tuje prakse na domačo prakso in tuje teorije na domačo teorijo, medtem ko bi nasproten vpliv lahko povsem zanemarili, vsaj na jezikovnem področju. Ker se stroka v svetu zelo hitro razvija, lahko vsak zastoj v oblikovanju in uporabi novih domačih strokovnih izrazov za nove pojme bistveno poslabšuje čistost domačega strokovnega izražanja. Potrebna je visoka strokovnost ljudi, ki zasledujejo razvoj v svetu, in še pretanjeni občutek za domač jezik, njegovo izrazno moč in lepoto, da tudi v novih okoliščinah ohranimo tisto stopnjo čistosti domačega strokovnega jezika, ki je nekoč že obstajala predno je prišlo do novejšega strokovnega razvoja v svetu.

Gotovo mora slovensko poslovno izrazoslovje upoštevati **splošni slovenski jezikovni okvir**. Obširni Slovar slovenskega knjižnega jezika je tako temelj, na katerem je treba graditi naprej. Pri tem ne smemo pozabiti, da ta slovar ni tudi slovar posameznih strok in da so strokovni izrazi v njem upoštevani le kolikor so do trenutka njegovega sestavljanja imeli določeno pogostnost najširšega pojavljanja. Stroke se razvijajo, z razvojem se pa pojavlja potreba po novih strokovnih izrazih, ki do takrat še niso obstajali. Premagati je treba tudi star pojav, da je v stroki posamezni izraz uporabljen za označitev več različnih pojmov in da je posamezni pojem lahko predstavljen z različnimi izrazi. Do poenotenja v stroki pa prihaja šele postopoma, zlasti še, če je ob začetku o istem pojmu začelo govoriti več različnih avtorjev, vendar vsak s svojim izrazom. Pri tem ni rečeno, da bo vedno prevladala uporaba tistega izraza, ki je vsebinsko in jezikovno bolj utemeljen. Na splošno lahko rečemo, da je dober tisti izraz, ki

- a) neoporečno predstavlja sam pojem in je
- b) hitro razumljiv širšemu krogu ljudi.

Pri strokovnem izražanju si največkrat radi olajšujemo delo z uporabo **tujk**. Te so se po drugi svetovni vojni v našem jeziku razpasle v precej večji meri kot je bil običaj pred tem, čeprav imamo tudi na tem področju kakovosten Slovar tujk Franceta Verbinca. Tujke nam pač dajejo več plastno potuho. Zaradi branja tuje literature ali stikov s tujci si pač olajšamo delo tudi v domačem okolju in ne iščemo domačih izrazov. Po drugi strani ustvarjajo tujke imenitni zunanji videz praznem besedičenju. Končno se utegne pojaviti še stremljenje, da vidi kdo znanstvenost v težji razumljivosti, h kateri lahko bistveno pripomore uporaba tujk. Na Ekonomski fakulteti v Ljubljani smo pred več kot trideset leti pri izdelavi diplomskih

del vpeljali jezikovno čistunstvo. Tedanji predsednik komisije za obrambo diplomskih del prof. dr. Jože Boncelj je pri vsakem diplomskem delu med drugim seštel, kolikokrat je kandidat uporabil kako nepotrebno tujko, čeprav je že obstajala ustrezna slovenska beseda; če je bilo tujk preveč, je bilo diplomsko delo celo zavrnjeno. To je po svoje vplivalo tudi na druge univerzitetne učitelje, saj so se pri svojih predmetih morali bolj ukvarjati z iskanjem domačih strokovnih izrazov in ne prepuščati to študentom in njihovim zagovorom ob diplomih. Vsi pa seveda niso imeli takšnega jezikovnega čuta, da bi lahko ponudili ustrezne domače izraze tudi v primerih, ki jih še ni rešil omenjeni slovar tujk. Naj se na tem mestu spomnim tistih, ki so v zgodnjih letih po drugi svetovni vojni izrecno skrbeli za domače strokovne izraze: prof. dr. Jože Pokorn, prof. dr. Pavel Marc in viaji predavatelj Zdenko Knez.

V zadnjih desetletjih se ravno na področju poslovanja najbolj odraža tisto, kar označuje beseda **globalizacija**. Angleščina je zaradi svoje razširjenosti, dostopnosti in sorazmerne preprostosti postala pomožni mednarodni žargon, ki ga uporabljajo povsod po svetu. Osnovno poznavanje angleške slovnice in besednega zaklada zadostujeta za vsakodnevne, ne preveč natančne in poglobljene pogovore sogovornikov iz različnih delov sveta. Hiter razvoj in pozneje prevlada ne samo severnoameriške tehnologije, temveč tudi poslovne kulture pa ima kot posledico, da začno nekateri uporabljati celo ameriški miselni krog in ne samo angleške besede pri svojem domačem izražanju. Slovenščina le stežka dohaja takšen razvoj, zato vanjo vdirajo angleški izrazi, ki so dosti težje prebavljivi kot so bile stare tujke. Mnenje, saj je vseeno, kako stvar imenujemo, glavno je, da vemo za kaj gre, vodi k siromašenju poslovnega jezika in jezikovni nekulturi, tj. k nastajanju strokovnega žargona, ali z drugimi besedami, strokovne latovščine.

Pred več kot desetimi leti sem s sodelavci pripravil knjigo Pojmovnik poslovne informatike, ki je izšla pri Društvu ekonomistov Ljubljana leta 1987. Čeprav je danes že v marsičem zastarela, predvsem pa že dolgo razprodana, je le koristno, da spomnim nanjo, saj je dala spodbudo za nadaljnje razvijanje poslovnega izrazoslovja. Tako je leta 1993 izšel Statistični terminološki slovar v založbi Statističnega društva Slovenije in Društva matematikov, fizikov in astronomov Slovenije, leta 1997 pa Javnofinančni pojmovnik prof. dr. Lada Rupnika pri Slovenskem inštitutu za revizijo. V reviziji Revizor, ki jo izdaja Slovenski inštitut za revizijo, je leta 1995 in 1996 izhajal moj Mali revizijski pojmovnik v obsegu več sto strani, v letih 1997 in 1998 pa moj Temeljni računovodski pojmovnik, ki ima prav tako več sto strani, medtem ko bo v knjižni obliki izšel moj Pojmovnik računovodstva, financ in revizije predvidoma po letu 2000, saj bo zanj potrebnega še veliko dela. Namen vseh teh del ni samo pojasniti uporabljene strokovne pojme, temveč tudi predložiti za nove pojme ustrezne slovenske izraze.

Kadar iščemo ustrezni slovenski izraz za kak nov strokovni pojem, se moramo zavedati, da nimamo opravka s preprostim jezikovnim problemom, ki bi ga lahko razrešili s prevodom iz kakega tujega jezika, v katerem je pojem predstavljen. Vedeti moramo, da je slovenščina pri oblikovanju novih izrazov dosti bolj zahtevni jezik kot npr. angleščina. Slovenski izraz mora biti vedno v povezavi z vsebino samega pojma, kar za angleški izraz ni nujno. Zato je treba najprej pojem, za katerega želimo oblikovati slovenski izraz, natančno opredeliti in nato iskati ali na novo oblikovati kako slovensko besedo, s katero bi ga označili. Za natančno označevanje pojma mnogokrat ne zadošča posamezna beseda, nakar se v slovenščini srečujemo že z vprašanjem gospodarnosti pri izražanju, ki ga angleščina ne pozna, saj v njej nikogar ne moti, da je posamezni izraz uporabljen tudi za deset različnih pojmov in je prepuščeno bralcu ali poslušalcu, da iz povezave v besedilu razbere, kaj je v danem primeru treba z njim razumeti. Slovenščina je v tem pogledu dosti bolj natančen jezik.

Da ne bi razpravljali na načelni ravni, se lotimo nekaj posameznih primerov. Med modnimi besedami se pri nas rada pojavlja angleška beseda system, ki jo v slovenščini navadno predstavljamo s tujko - sistem. Za to besedo se pa skriva več različnih pojmov. Najprej je sistem (system) lahko skupek med seboj z določenim namenom in po določenih načelih, lastnostih, povezanih, soodvisnih sestavin, ki

tvorijo zaključeno celoto, povezano z okoljem in soodvisno tudi od njega; je posledek sestavljanja, zato lahko v slovenščini v tej zvezi preprosto govorimo o sestavu, nakar razlikujemo npr. naravne, tehnične in organizacijske sestave, o katerih ni treba več govoriti kot o naravnih sistemih, tehničnih sistemih in organizacijskih sistemih. Toda s sistemom (system) lahko razumemo tudi celoto pravil, ki določajo razvrstitev in delovanje sestavin zaključene celote, odnose med njimi in delovanje celote kot take; je posledek urejanja, zato lahko v slovenščini v tej zvezi preprosto govorimo o ureditvi, nakar razlikujemo npr. gospodarsko ureditev, ureditev stroškov in ureditev cen, o katerih ni treba več govoriti kot o gospodarskem sistemu, sistemu stroškov in sistemu cen. Tujko sistem pa uporabljamo dalje še kot skrajšano oznako za pojem *računalniški sestav (computer system)*, tj. tehnični sestav, ki ga označuje celota medsebojno povezane računalniške opreme in ustreznih računalniških programov, ki omogočajo izvedbo nalog v zvezi z obdelovanjem podatkov in oblikovanjem informacij. Podobno jo lahko uporabljamo kot skrajšano oznako za pojem *informacijski sestav (information system)*, tj. organizacijsko celoto medsebojno smotrno povezanih in soodvisnih sestavin, ki sestavljajo zaključeno celoto, povezano s svojim okoljem z namenom zbirati, urejevati, obdelovati in hraniti podatke ter iz njih oblikovati in dostavljati informacije, kakor tudi shranjevati podatke in informacije. Isto tujko lahko uporabljamo dalje kot skrajšano oznako za pojem *računalniška ureditev (computer system)*, tj. celoto pravil, ki se nanašajo na medsebojno povezavo računalniških enot, na vložke podatke, obdelovanje podatkov in pridobivanje informacij iz računalnika. Dalje jo lahko uporabljamo kot skrajšano oznako za pojem *informacijska ureditev (information system)*, tj. celoto pravil, ki določajo zbiranje, urejevanje, obdelovanje in hranjenje podatkov ter iz njih oblikovanje in dostavljanje informacij. Nekateri jo uporabljajo celo kot istopomenko za *računalniški program*, tj. navodilo za delovanje računalnika, ki je sestavljeno iz zaporedja programskih ukazov, po katerih poteka obdelovanje podatkov. Že iz teh nekaj navedb lahko razberemo, da se pri natančnem slovenskem izražanju ne moremo preprosto nasloniti kar ne jezikovni prevod iz angleščine. Tudi ni treba posebej poudarjati, da je največ pomanjkljivosti ravno pri slovenjenju pojmov iz področja takoimenovane informacijske revolucije. Če se že nekoč za angleški *hardware* ni prijel s strani tehniških strokovnjakov ponujeni slovenski izraz *trdina* in za angleški izraz *software* s strani tehniških strokovnjakov ponujeni slovenski izraz *mehčina*, pa nikakor nista ustrezna sedaj uveljavljena izraza *strojna oprema* za prvi pojem in *programska oprema* za drugi pojem, ki ju prav tako zagovarjajo zgolj tehniški strokovnjaki. V pogovorni slovenščini si z opremo predstavljamo le fizične predmete in ne tudi programe, strojna oprema je zunaj računalniškega kroga lahko razumljena tudi kot razna strojna orodja, to, kar je v računalniških krogih označeno kot programska oprema pa je po izvorni vsebini angleške besede *software* dosti širše od samih programov. Zato smo v že omenjenem Pojmovniku poslovne informatike leta 1987 ponudili za *hardware* slovenski izraz *računalniška oprema*, tj. fizična oprema, ki se uporablja pri računalniškem obravnavanju podatkov, za *software* pa slovenski izraz *računalniške rešitve*, tj. celota medsebojno povezanih navodil za uporabo računalnikov, opisov postopkov za rešitev opredeljenih nalog, ki naj jih pri obravnavanju podatkov in oblikovanju informacij opravijo računalniki, računalniških programov ter listin v zvezi z umevanjem in znanjem uporabe računalnikov; v zadnjem primeru gre torej očitno za širši pojem od pojma računalniških programov. Ali ne začutimo že pri teh navedbah, da je slovenaščina jezik bolj natančnega izražanja v nasprotju z angleščino kot žargonskim jezikom?

Nadaljnji angleški modni izraz je *control*. Ta izraz je že v angleščini večpomenski, medtem ko imamo v slovenaščini od samega začetka možnost, da vsak njegov ločeni pomen označimo z drugačno slovensko besedo.

Lahko pomeni nadzorovati ali nadzirati, tj. ugotavljati/ugotoviti ustreznost, pravilnost česa. Lahko pomeni *kontrolirati*, tj. sproti ugotavljati/ugotoviti ustreznost, pravilnost česa, kar je nekaj ožjega kakor pa nadzorovati ali nadzirati, kjer lahko takšno dejanje poteka tudi kasneje. Lahko pomeni *pregledovati* ali *pregledati*, tj. s kritičnim gledanjem ugotavljati/ugotoviti ustreznost, pravilnost česa. Lahko pomeni

preverjati ali *preveriti*, tj. s primerjanjem dejstev, znakov ugotavljati/ugotoviti resničnost, pravilnost, točnost česa. Lahko pomeni *obvladovati* ali *obvladati*, tj. odločujoče vplivati na pojavitev, potek, stopnjo česa. Lahko pomeni *usmerjati* ali *usmeriti*, tj. določati potek česa, kako dogajanje glede na cilj, sredstva. Lahko pomeni *uravnavati* ali *uravnati*, tj. delati, narediti, da kaj pravilno, ustrezno deluje. Lahko pomeni *krmiliti*, tj. določati gibanje in delovanje kake naprave. Lahko pomeni *voditi*, tj. delati/narediti, da se kaj premika, giblje v določeno smer, ima določen položaj. Lahko pomeni celo *urejevati* ali *urejati*, tj. delati/narediti, da prihaja/pride kaj v stanje, skladno s pravili, zahtevami. Poleg glagola seveda lahko pomeni angleški izraz *control* še glagolnike kot so *nadziranje*, *kontroliranje*, *pregledovanje*, *preverjanje*, *obvladovanje*, *usmerjanje*, *uravnavanje*, *krmiljenje*, *vodenje*, *urejevanje*. Končno lahko pomeni angleški izraz *control* še samostalnike kot so *nadzor*, *kontrola*, *pregled* itd. Ali ne občutimo spet, da je slovenščina dosti bolj natančen jezik kot angleščina?

Ali pa vzemimo angleški izraz *manage*. Ta lahko pomeni *upravljati*, tj. usmerjati delovanje kake organizacije ali gospodarjenja. Lahko pomeni *voditi* *posle* ali *poslovoditi*, tj. usklajevati delo v zvezi s kakimi nalogami v organizaciji pri uresničevanju njenih ciljev ali usklajevati delovanje organizacije same. Lahko pomeni *ravnati s čim*, tj. delati s čim tako, da opravlja svojo vlogo, da se doseže določen namen. Lahko pomeni *krmiliti*, tj. določati gibanje in delovanje kake naprave. Lahko pomeni izvršiti, tj. napraviti, da kaj zahtevanega, obvezujočega postane stvarnost. Lahko pomeni *uravnavati* ali *uravnati*, tj. delati/narediti, da kaj pravilno, ustrezno deluje. Lahko pomeni *obvladovati* ali *obvladati*, tj. odločujoče vplivati na pojavitev, potek, stopnjo česa. Lahko pomeni celo *odločati*, tj. izražati voljo, kako naj bo. Kako npr. prevesti angleško knjigo z naslovom »Control and Management of Information«? Ne gre za »Kontrolo in vodenje informacij«, temveč za »Obvladovanje informacij in ravnanje z njimi«. Kako prevesti knjigo »Financial Management«? Ne gre za »Finančno upravljanje« ali »Finančno vodenje«, ker bi se takoj lahko vprašali, kakšno pa je tisto upravljanje ali vodenje, ki ni finančno? Ali je količinsko? Ali je kadrovsko? Ali gre za upravljanje financ kot lastniško funkcijo ali za vodenje financ kot poslovodsko funkcijo? Ali gre preprosto za »Odločanje o financiranju (in investiranju)«? Kako npr. prevesti angleško knjigo z naslovom »Quality management«? Ali naj bo to podobno kot pri slovenski žargonski praksi pri »finančnem upravljanju« sedaj »Kakovostno upravljanje«? Ali pa imamo nasprotno opravka preprosto z »obvladovanjem kakovosti!«, z »odločanjem o kakovosti« ali celo z »ravljanjem s kakovostjo«?

Kdor je preveč pod vplivom angleščine, ga rado v slovenščini zanese k uporabi levih prilastkov, ki ne ustvarjajo podlage za hitro razumevanje bistva. Preje smo omenili angleški izraz »quality management« in njegov prevod npr. v ravnanje s kakovostjo; če bi govorili o kakovostnem ravnanju, bi seveda mislili na nekaj povsem drugega. In dalje, finančno odločanje ni isto kot odločanje o financiranju, poslovodsko odločanje ni isto kot odločanje o poslovodstvu, stroškovno računovodstvo ni isto kot računovodstvo stroškov itd. Levi prilastek bolj nakazuje odgovor na vprašanje »kakšen«, desni prilastek pa odgovor na vprašanje »v zvezi s čim«. V načelu so desni prilastki bolj razumljivi od levih, levi so pa v načelu vedno megleni in zahtevajo posebno opredelitev pojma.

V želji, da bi kdo hitro prenesel v slovensko okolje nekaj, kar je v tujini moderno, nima niti časa, da bi v miru razmislil, o čem sploh govori in kako je to pri nas že dolgo označeno. Z novo tujko želi v domačih krogih nastopati kot da bi sam odkril nekaj novega. Tako se je pri nas pred leti na podlagi nemške literature pojavil *controlling*. Zanimivo je, da to angleško besedo uporabljajo le Nemci, medtem ko jo za označitev istega pojma v Veliki Britaniji ali ZDA ne poznajo. Tam govorijo o *controllership-u* ali o *accounting-u* kot sopomenki, medtem ko v slovenščini več kot trideset let govorimo o *računovodstvu* ali *računovodenju*, ki obsega poleg knjigovodstva ali knjigovodenja še računovodsko predračunavanje, računovodsko nadziranje in računovodsko analiziranje. Sodobna nemška literatura nasprotno pozna le knjigovodstvo (*Buchhaltung*), ki je vodeno skladno s potrebnimi zunanjega poročanja, in *controlling*, ki

zajema vse druge sestavine računovodstva, ki so usmerjene k notranjim potrebam. Tisti, ki pri nas kot modno muho vpeljujejo kontroling službe, v nje praktično preimenujejo dotedanje načrtovalno-analitske službe, medtem ko tisto, kar označujejo kot računovodstvo, dejansko ostaja zgolj knjigovodstvo.

Podobno je s takoimenovano ABC metodo, ki jo nekateri v slovenščini predstavljajo kot procesno računovodstvo, drugi pa kot zamisel stroškov po aktivnostih poslovnega procesa, v vsakem primeru pa kot nekaj povsem novega, kar je označeno s takšnimi pojmi kot so stroškovni bazeni namesto stroškovnih mest ali povzročitelji stroškov namesto stroškovnih nosilcev. Če pa zadevo proučimo podrobneje, ugotovimo, da gre le za kalkuliranje stroškov glede na sestavine dejavnosti, kjer prihajajo do izraza namesto enostavnih dodatkov splošnih stroškov dodatki stroškov, ki so povezani z začasnimi stroškovnimi nosilci, znanimi v slovenski strokovni literaturi že več kot trideset let. Dodatno so pa pri nas v dobi razvijanja takoimenovanih dohodkovnih odnosov ravno v razmerjih delovne skupnosti skupnih služb do temeljnih organizacij obstajale strokovne metode, po katerih so se stroški delovne skupnosti prenašali na temeljne organizacije v sorazmerju s tamkaj porabljenimi storitvami delovne skupnosti kot začnih stroškovnih nosilcev. Res pa v ZDA do kasneje izumljene metode *activity based costing* v literaturi sploh niso poznali takšnih podrobnosti kot so bile pri nas v domači literaturi že dolgo zastopane.

Iz obeh zadnjih primerov lahko vidimo, da se pri nas včasih ustvarjajo na umeten način potrebe po oblikovanju novih izrazov za pojme, ki že imajo svoje nazive. Pojavljajo se pa, ker posnemovalci novih tujih rešitev starih domačih sploh ne poznajo ali pa, ker se žele na domačem območju uveljaviti s tujim perjem, vse, kar je bilo napravljene pred tem pa zamolčati. Tu smo pa že pri vprašanju narodne zavesti. Vsak narod bi moral biti ponosen ne samo na svoj jezik, temveč tudi na svojo kulturo, v katero spadajo pretekli dosežki v teoriji in praksi. Narodna zavest in samozavest sta najtesneje povezani z lepo domačo besedo in z razvojem ter spoštovanjem obstoječe domače kulture. Na žalost pa je pri večini strokovnih ljudi slovenska beseda vse bolj revna, prazna in nemarna, lastna majhnost in manjvrednost pa vodi k nekritičnem posnemanju tujcev. Menim, da se na ožjem strokovnem področju, o katerem je govor v tem referatu, lahko naši sosede vsaj nekaj naučijo tudi od nas. To jim je treba samozavestno predstaviti. Če se pa na koncu vrnemo zgolj na jezikovno problematiko, naj spomnim, da smo nedavno v naših časopisih lahko brali, da so od leta 1994 v Franciji tujke brez hkratnega prevoda v francoščino prepovedane s posebnim zakonom za ohranjanje čistosti francoskega jezika. Zakon je najprej naletel na močno neodobravanje, ampak zdaj se večina že drži pravil igre. Navsezadnje so kontrole vsako leto strožje, saj gre za številne opomine in sodne pregone zaradi prestopkov zoper zaukazano jezikovno čistost. Zakaj ne bi nekaj podobnega vpeljali tudi pri nas?